

Vaqif YUSİFLİ,
filologiya elmləri doktoru

Onu çoxdan tanıyırdım. Yetmiş-səksəninci illərdə qonşu Cəlilabad rayonunda qəzet redaktoru, sonra rayon partiya komitəsinin ikinci katibi vəzifələrində çalışdığı vaxtlar bir-iki təsadüfi görüşümüz olmuşdu. Bilirdim ki, bu adam istedadlı bir jurnalistdir, nəinki Cənub bölgəsində, Azərbaycanda tanınan gözəl bir ziyalıdır. Qəzet redaktoru işləyərkən hər şeyi sıfırdan başladı, sıradan seçilməyən adi bir rayon qəzetini ümumittifaq miqyasında adı çəkilən, respublikada isə yüksək qiymətləndirilən bir səviyyəyə qaldırdı. Qəzet SSRİ Jurnalistlər İttifaqının ən yaxşı rayon qəzetləri üçün təsis etdiyi mükafata layiq görüldü. Qəzetdə rayonda gedən quruculuq işlərinə, əmək adamlarına həsr olunan standart, quru yazıları canlı, isti, səmimi yazılar əvəz etdi, tənqidi yazıların, felyetonların sayı isə artdı, həm də bu yazılarda satıra hədəfləri xırda adamlar deyildi, vəzifə sahibləri idi.

O zaman Əlvəsət Bəşirinin işlədiyi Cəlilabad rayonu respublikada yüz min tondan artıq üzüm istehsal edən qabaqcıl rayon idi, təbii ki, bir çox mənfi hallar, neqativ meyillər də diqqətdən yayınmırdı və sonralar Əlvəsət Bəşirli bütün bunları bir sıra hekayələrində və məqalələrində əks etdirəcəkdirdi. Xüsusilə, səksəninci illərin sonları-doxsanıncı illərin əvvəlləri Cəlilabad mənzərələri "Biz hara gedirik?" ("Azərbaycan" jurnalında "Qanla suvarılan ağac" adıyla çap olunub) povestində bədii-publisistik şəkildə canlandırılıb. Müvəqqəti olsa da, hakimiyyəti ələ keçirmiş, lakin onu idarə etməyə təcürbəsi olmayan, hətta buna mənəvi haqqı çatmayan "bəylərin" yaratdığı hərcmərclik, xaos həmin povestdə öz parlaq ifadəsini tapmışdır. Bu povest eyni zamanda, avtobiografik bir əsərdir, qocaman jurnalistimiz Əlvəsət Bəşirinin keçdiyi ömür yolunun bir çox döngələrini, burulğanlı, təlatümlü anlarını da gözələrimiz qarşısında canlandırır.

Povestdə publisistik ahəng çox qüvvətlidir, ancaq bu ahəng bədiliyi zəiflətmir, çünki müəllif bütün əsər boyu qəhrəmanın iziylə gedir, onun mübarizələrlə dolu həyatını qələmə alır. Obrazın ən çətin vəziyyətdə, ağır xəstəlik zamanı düşüncələrinə diqqət yetirək: "Dünyanın əşrəfi insan öz adına layiq yaşamaq, ömrü boyu arzularını uğrunda mübarizə aparmalıdır. İnsan istəklərinə çatanda özünü xoşbəxt hiss edə bilər".

Ümumiyyətlə, Əlvəsət Bəşirli sovet dövründə yetişmiş, amma həmin dövrün stereotiplərinə tam uyğunlaşmayan, bəzən gəmidə oturub gəmiçi ilə dalaşan bir ziyalı idi, müstəqillik dövründə isə o artıq öz ritmini, axarını tapdı, illər boyu ürayində gəzdirdiyi arzularına yetincə qələmini də bu ruhda köklədi. Ancaq bir fikrimi də gərək bildirim: mənə, Əlvəsət Bəşirli tipli insanlar üçün sistem və quruluş önəmli əhəmiyyət daşıyır. Ziyalılıq özünü həyatın, gerçəkliyin, cəmiyyətin bütün aspektlərində nümayiş etdirir. Bu baxımdan Əlvəsət Bəşirli böyük

ÖMÜR KEÇİR, GÜN KEÇİR...

(Tanınmış yazıçı-publisist Əlvəsət Bəşirinin 80 yaşı münasibətilə)

Zərdabinin, Mirzə Cəlilin ənənələrini yaşadan xələflərdən biridir.

Əlvəsət Bəşirinin əsərlərində (istər sırf bədii, istərsə də publisistik yazılarında) onun keçdiyi ömür yolu daha çox diqqəti cəlb edir. Onun hekayə və povestlərində, həmçinin real sənədlər əsasında yazılan publisistik yazılarında bu ömür yolunun həm sevincli, həm bir az ağrılı, həm də çətin, mürəkkəb ayları, illəri öz təcəssümünü tapır. Dərin müşahidə qabiliyyəti, həyat hadisələrini, ictimai-siyasi bağlantılarını, ziyalılar aləmində mövqeyini dəqiq, bəzən dolayısı ilə əks etdirmək səyi demək olar ki, əksər əsərlərinin mahiyyətini təşkil edir. Amma özündən yazmaq, şəxsi, bioqrafik motivləri təsvir etmək məhdudluğa aparıb çıxarmır, Əlvəsət müəllim öz taleyindən yazanda başqalarından da eyni ehtirasla söz açır. Məsələn, onun "Zirvədən zülmətə" povestində həm özü, həm də Dönməz adlı bir insanın-ən yaxın dostlarından birinin taleyi paralel şəkildə işıqlandırılır. Ə.Bəşirli bir publisist və istedadlı nasir kimi ünsiyyətdə olduğu, illər boyu dostluq etdiyi qələm yoldaşlarından yaxud müəllimlərdən ələ yazılar yazır ki, bunlar həmin insanlar haqqında dolğun təsəvvür yaradır. Məsələn, mən ələ düşünürəm ki, heç kəs Nahid Hacızadə, yaxud Sahib Sailov haqqında Ə.Bəşirli kimi təsirli, bu gözəl insanların xarakterləri barədə dolğun yazı yazı bilməz. Ya Oqtay Rzanı, Ə.Kürçaylı heç kəs Ə.Bəşirli kimi tanımır.

Ə.Bəşirli öncə qeyd etdiyim kimi, uzun illər-keçmiş SSRİ dönməndə partiya-sovet orqanlarında məsul vəzifələrdə çalışıb. İnsanın hansı zamanda, hansı şəraitdə və hansı vəzifədə işləməsi onun mənəviyyatına təsirsiz qalmır. Ə.Bəşirli hansı vəzifədə işləyibse, öz etirazçı mövqeyi ilə seçilib və öz imkanı daxilində cəmiyyətdə baş verən nöqsanlara qarşı münasibətini bildirib. illər keçəndən sonra onun nəsr əsərlərində arxada qoyduğu illərin gerçəklikləri öz əksini tapıb. Bunu biz "Qəsd" və "Biz hara gedirik" əsərlərində seyr edirik. "Qəsd"də sovet dönməndəki "kiçik padşahların" bariz mücəssməsi olan Ağazadənin bir rayon daxilində nələr törətdiyinin şahidi oluruq. Ağazadə (adı da simvolikdir!) kimdir? "O öz şöhrəti, mənəbi üçün hər şeyə razı olan "qəhrəmanları" sevirdi. Çiyin-çiyinə işlədiyi saf, ləyaqətli adamları ləkələməkdən, ümumi işin xətrinə heç bir şeyi əsirgəməyən, onu bəd niyyətlərdən uzaqlaşdırmağa çalışan ağıllı, savadlı, bacarıqlı mütəxəssislərə, məsul işçilərə, rəhbər kadrlara şər atmaqdan, hiylə işlətməkdən çəkinməyən belə adamların bəzən yüksək mənəb ələ keçirdiklərini bilirdi" - bu adam bütün həyatını namuslu insanlara qarşı mübarizədə keçirir. Amma zülmün də sonu var. O gün gəlir ki, insanlıq simasını çoxdan itirmiş Ağazadələr karyeralarını da itirirlər.

Ə.Bəşirli səksəninci illərin sonları-doxsanıncı illərin əvvəllərində respublikada baş verən ictimai-siyasi hadisələrin, xaos və hərcmərcliyin də canlı şahidlərindən biri olmuş və deyim ki, bu hadisələrdə düzgün mövqeyi ilə seçilmişdir. "Biz hara gedirik?" povestində təsvir olunan hadisələr və insanlar mənə də yaxşı tanışdır, bu hadisələri mən Masallıda, Ə.Bəşirli

isə Cəlilabadda izləmişik. Ancaq məndən fərqli olaraq, o, bu hadisələrdə fəal iştirak edib. Həmin povestdə sanki iki dünya üz-üzə gəlir, biri bir heç ikən özünü "bəyli" taxtında görən Miriş və Mirişlər, ikincisi isə Fəxri müəllim və Fəxri müəllimlər. Bu əsəri təhlil etmək fikrində deyiləm, amma nə yaxşı ki, Ə.Bəşirli o illərin hadisələrini, gerçək mənzərələrini olduğu kimi təsvir edib. Belə əsərlərin sayı o qədər də çox deyil.

Əlvəsət Bəşirinin bütün nəsr əsərlərindən işıqlı bir xətt keçir. Bu xətt dövrün, zamanın aparıcı meyillərini özündə əks etdirən, varlığında yaşadan MÜASİR İNSANDIR. Milli-mənəvi dəyərlərimizi, əsrlərdən əsrlərə keçən

əxlaqi gözəllikləri, humanist keyfiyyətləri torpaq, hava, od, su kimi hiyf edən bu insan bütün varlığı ilə Vətəninə-Azərbaycana bağlıdır. Bu müasir insan həyatda, yaşadığı mühitdə çoxlu çətinliklərlə, maneələrlə qarşılaşır, o, sarsılır, mənfiliklərə qarşı mübarizədə məğlub olmaq dərəcəsinə gəlir, amma son anda bütün mənəvi, iradi gücünü toplayıb hər bir imtahanı şərəflə çıxır. Ə.Bəşirinin "Adamsız adam", "İnsan kimi", "İblis xisləti", "Yalnız", "Üfüqdə qaralan dağlar" və s. hekayələrində müasir insanın mənəvi dünyası ilə tanış oluruq. "Adamsız adam"da öz istedadı, biliyi sayəsində bütün maneələri, sədləri aşırıb keçən Hünər Hikmət oğlu, "İnsan kimi" hekayəsində isə Şahin və Fərəh xanımın mənəli müəllim ömrü nümunə göstərilir.

Əlvəsət Bəşirinin böyük rəğbətə təsvir etdiyi insanlar kökə, doğulduqları yurda bağlıdırlar. "Üfüqdə qaralan dağlar" hekayəsində müəllif general rütbəsinə çatmış Eldar Azəroğlunu kəndinə, elinə-obasına sadıq bir insan kimi təqdim edir: "Uşaqlıq çağlarını, ilk gənclik illərini xatırladı. Sonra tələbəlik həyatı. Hər il yayda tətili kəndlərində, dağlar qoynunda keçirirdi. Hərbiçi kimi lap uzaqlarda xidmət edəndə də bu adətəne xilaf çıxmıdı. Məzuniyyət vaxtını ailəsi ilə doğma səfəli yerlərdə dincəldi. Üfüqdə qaralan dağlara eyvandan baxanda ömrünün ötən çağlarının nisgilini çəkib kövrəlsə də, təsəlli tapırdı ki, indi həmin yerləri, torpaqlarımızı qoruyanlar arasında onun dərs dediyi, hərbin sirlərini öyrətdiyi zabitlər də var. Qaş qaraldıqca üfüqdə uzaqlaşdıb gözəndən itən dağların nisgili qəlbində qovr edir,

qeyri-adi bir istək baş qaldırırdı: kaş o doğma, səfəli yerlərdə pay-piyada gəzəydim, gül-çiçəyin ətrindən bihuş olub, bağın meyvəsini dərib, bulağın buz suyunu içə biləydim".

Yurdsevərlik, doğulduğu torpağa bağlılıq Əlvəsət Bəşirinin xatirə və məqalələrində də öz əksini tapır. Müəllifin uşaqlığı Kürün sahillərində keçib. Odu ki: "Əsrarəngiz sükut içində qulağıma səs gəlir, Kürün səsi. Siz heç Kürün səsinə eşitmisiniz? Mən çox eşitmişəm. Hər dəfə gözələrimi yumub diqqət kəsilməşəm: mənə ələ gəlib ki, çox uzaqlardan qopub gələn bu səs ulu babalarımın səsidir. Ana Kürün bərəketli sahillərində yurd-yuva tikən, məskən salan, barlı-bəhrəli bağlar becərən, nəsilbənəsil torpaqla çarpışan, onu göz bəbəyi kimi qoruyan, uğrunda canlarını əsirgəməyən uluların səsi..."

Ömrün Kürün sahillərində ötüb keçən illərini xatırlayan müəllif mənsub olduğu nəslin şöhrətli insanların da yada salır. Doğma yerlərə baş çəkəndə xatirələr ümmanına qərç olur, Kür qırağında, yaşıllığa bürünmüş sahilə ata-baba yurdunu seyr edir. Qeyd edim ki, Ə.Bəşirli köklü bir nəslin nümayəndəsidir. Ata-anasının yeganə övladıdır, atası 1945-ci ildə müharibədə həlak olur, onu əsərlərində böyük məhəbbətlə yad etdiyi anası böyüdü və Əlvəsət orta məktəbi qızıl medalla bitirir, ali məktəbə daxil olur, jurnalistika fakültəsində ustad müəllimlərdən elm və həyat dərsi mənimsəyir. Amma bütün varlığı ilə doğulduğu "şor Muğan torpağına", Kürə bağlıdır.

Kür deyəndə bir də Əliağa Kürçaylı yada düşür. Ə.Bəşirli böyük ehtiramla xatırlayır ki, yaradıcılıq aləmində ilk xeyirxahı, qolundan tutan adam Əliağa Kürçaylı olubdur. Ə.Kürçaylının köməyi ilə o, Radio və Televiziya Komitəsində işə düzəlmişdi. Buna görə də yazır ki: "İllər keçdikcə müxtəlif ictimai işlərdə, məsul vəzifələrdə çalışsam da, hələ tələbə ikən qolumdan tutub mənə dayaq olan, xeyir-dua verən Əliağa Kürçaylının yaxşılığını unutmadım, onun xeyirxahlığa, insanpərvərliyə səsləyən, "vətən övladını sorğusuala tutan" poeziyası ömrüm boyu yol-yoldaşım, sirdaşım oldu". Ə.Bəşirli Əliağa Kürçaylının həyat və yaradıcılığına həsr olunan "Çıxıram qəlblərin səyahətinə.." (müəllifləri Zəmin və Mahmud Mahmudovlar) kitabından da rəğbətə söz açır.

Əlvəsət Bəşirli tənqidçi və ədəbiyyatşünas deyil, amma ayrı-ayrı yazıçıların yaradıcılığından, keçdiyi sənət yollarından, bədii əsərlərindən səmimiyyətlə söz açır. Çalışır ki, bir publisist kimi haqqında söz açdığı yazıçılara və bədii əsərlərə obyektiv qiymət verə bilsin, oxuculara əsl həqiqəti çatdırsın. Onun bu tipli yazıları PORTRET səciyyəlidir. Bu yazıların bir məziyyəti xüsusi qeyd edilməlidir: müəllifin haqqında söz açdığı ədiblər və digər sənət adamları əksərən onun müasirləridir, ünsiyyətdə olduğu insanlardır. Ona görə də bu yazılar sə-

mimi təsir bağışlayır. Günlərin bir günü Məmməd Arazla Cabir Novruz Salayana gəlirlər. İş gününün axırında, redaksiyanın ("Qələbə" qəzeti, Ə.Bəşirli burada redaktor müavini işləyirdi) dəhlizində rastlaşırlar. Ə.Bəşirli onları evinə dəvət edir. Gecədən xeyli keçənə qədər həmsöhbət olurlar. Gözəl şair-tərcüməçi Vilayət Rüstənzadə, istedadlı rejissor Əliqismət Lalayev, şair Oqtay Rza, son dərəcə maraqlı şair Abbasağa Azərtürk, publisist Südəbə Ağabalayeva haqqında qələmə alınan yazılar da məhz səmimiyyətlə seçilir. "Poeziyamızın Oqtay Rza ünvanı" məqaləsində Ə.Bəşirli özünəməxsus poetik nəfəsiylə seçilən Oqtay Rzanın şair səciyyəsinə canlandırmağa səy göstərir. Məlum olur ki, Salayanda ədəbiyyat vurğunları, yaradıcılığa yenidən başlayan cavanlar rayon Mərkəzi kitabxanasına toplaşmışlar. "Mən yaşadırlamla kiçik qonşu otaqdan boylanıb Mərkəzi kitabxananın oxu zalına baxanda orada bizdən böyükləri-Əliağa Kürçaylı, Ağacavad Əlizadəni, Xəlil Rzanı görürdük. Oqtay onlardan 5-6 yaş kiçik olsa da, kitabxanadakı ədəbi birlikdə iştirak edirdi. Hələ beşinci sinifdə oxuyanda rayon qəzetində şeiri çap olunmuşdu. Bu balacaboy, cıvə kimi bir yerdə qərar tutmayan, xoşsifət oğlan mənə simsar görünürdü. İkimiz də atasız böyüyürdük. Onun ali təhsilli müəllim atası repressiya qurbanı olmuşdu".

Ə.Bəşirinin "Allahı qatıl edənlər" (Aqil Abbas), "Sarı odalar" (İradə Tunçay) kitabları haqqında, Nahid Hacızadənin 75 illiyi münasibətilə qələmə aldığı yazılarında mənəvi borcdan doğan bir məsuliyyət hissi görürsən.

Əlvəsət Bəşirli haqqında söz açdığı müəlliflərin üslubunu, özünəməxsus yazı mənasını, həyata, gerçəkliyə yanaşma tərzini düzgün səciyyələndirməyə çalışır.

Əlvəsət Bəşirinin həyat və yaradıcılıq yolu onun qələm dostları tərəfindən də yüksək qiymətləndirilib. Müxtəlif yazılar içərisində biri daha çox seçilir. Bu, Əməkdar jurnalist Ələkbər Abbasov-Şəhrillinin "Əlvəsət və Dilarə" dastansayağı yazısıdır. O, Əlvəsət Bəşirli və Dilarə Vəkilova sevgisinin həyat amalına, birlik qayəsinə çevrilməsini səmimiyyətlə qələmə alır. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, yarım əsrdən artıq jurnalistikada küllü çalan bu ürək və əqiddə yolçuları qələmlərini və imzalarını "Bizim dünyaya" kitabında birləşdiriblər. Həmin kitabı bir müasir sevgi dastanı kimi də varəqləmək mümkündür. Ə.Bəşirinin çox gözəl ailəsi var. Bu ailənin dörd övladı və nəvələri də daxil olmaqla hamısının başının tacı Dilarə xanım Vəkilovadır. Səməd Vurğun nəslini təmsil edən Dilarə xanım özü də istedadlı bir publisistdir. Allah rəhmət eləsin Tofiq Abdinə-həmin kitabda onun Əlvəsət Bəşirli və Dilarə Vəkilova ilə "Yazar ailələr" silsiləsindən bir müsahibəsi var, o müsahibədə, eləcə də Ə.Bəşirinin "Ömrümün kitabı" xatirə povestində bu iki insanın keçdiyi ömür yolu əks olunub. O yazıları oxuduqca fikirləşsən ki, əsl Azərbaycan ailəsi belə olar! Və mən bu yazıda 80 yaşlı Əlvəsət Bəşirliyə və Dilarə xanıma uzun ömür, cansağlığı, könül xoşluğu və əlbəttə, yaradıcılıq uğurları arzulayıram!